

Andre sider af kvinder og tyendes stemmeret

Et undervisningshæfte til ungdomsuddannelserne om grundlovsændringen 1915

*Øprængfyldt af
gamle Nyheder!*

ARBEJDERMUSEET

INDHOLDSFORTEGNELSE

Metode: At arbejde med kilder, fremstillinger og arbejderlitteratur **3**

Køn, klasse og normer omkring 1915 **4**

ROFL anno 1915? **10**

En ung kvinde skriver om ligestilling i 1908 **16**

Dansk Kvindesamfund og valgretten **18**

Arbejderkvinden og valgretten **20**

Tyendet og valgretten **28**

Læsetips **41**

Thorvald Stauning med sin kone Anna i 1916 til folkeafstemning om salget af de dansk-vestindiske øer. Det var den første folkeafstemning i Danmark, hvor kvinder kunne stemme.

Dette hæfte er tiltænkt historieundervisningen på ungdomsuddannelserne, men kan også bruges i udskolingen og på læreruddannelserne. Materialet er desuden oplagt at lade indgå i AT eller i forbindelse med de større skriftlige opgaver: Projekt opgave, DHO, SRP og SSO.

Gennem kildemateriale, som ikke tidligere har været brugt til at belyse emnet, præsenterer hæftet en række nye perspektiver på historien om kvinder og tyendes valgret. Der er arbejdsspørgsmål til samtlige kilder samt en omfattende litteratur- og inspirationsliste til videre læsning og arbejde med emnet.

Hæftet er tilegnet de mennesker, der gennem historien har kæmpet for - og troet på - lige rettigheder.

METODE: AT ARBEJDE MED KILDER, FREMSTILLINGER OG ARBEJDERLITTERATUR

Hvad er en kilde?

En kilde er et direkte udtryk for den historiske virkelighed. For eksempel er en artikel fra 1915 en kilde til at få noget at vide om fortiden. Det siges somme tider, at alt kan bruges som historisk kildemateriale - men i historie arbejder vi næsten udelukkende med tekst. Et fotografi eller en skudsmålsbog (som også er en genstand) kan også bruges som kilder til fortiden. Kilder kan deles op i en række underkategorier - det kan man læse om flere steder (se læsetips bagerst i hæftet).

Hvad er en fremstilling?

Som elev støder man ofte på en historisk fremstilling i undervisningen. En fremstilling er en sammenfatning af den nyeste viden på et historisk område, for eksempel i lærebøger. De forklarende tekster, der er med i dette hæfte, er fremstillinger. De er tænkt som en introduktion og en rammesætning, således at arbejdet med det egentlige kildemateriale bliver lettere at tilgå - også selvom man ikke kender så meget til perioden og emnet i forvejen.

Hvad er arbejderlitteratur og hvordan kan det bruges historiefagligt?

Ved arbejderlitteratur forstår man litteratur, der handler om arbejdernes problemer. Den kan være skrevet af forfattere, som kommer fra arbejderklassen, eller af forfattere, som er engageret i arbejderklassens forhold. Arbejderlitteraturen opstod i forbindelse med industrialiseringen og storbyernes vækst i slutningen af 1800-tallet og beskrev de usle vilkår for husmænd, daglejere og tyende. Arbejderlitteraturen fandt sit udtryk i romaner, noveller og i sange og er ofte præget af social indignation - det vil sige, at forfatteren kritiserer arbejdernes vilkår. Litteratur bruges ikke så ofte som historisk kildemateriale, fordi det er fiktion og på den måde ikke direkte siger noget om "virkeligheden". Men litteratur er naturligvis også rester af fortiden og kan som sådan bruges til at belyse den tid, man gerne vil undersøge. Arbejderlitteraturen kan for eksempel bruges til at sige noget om datidens syn på arbejderklassens forhold.

Noget om perspektiv

Noget af det vigtigste, når man arbejder med historisk kildemateriale, er at betragte, analysere og fortolke materialet ud fra de forudsætninger, det blev til under. Vi skal stræbe efter at betragte fortiden på dens egne præmisser - og ikke bedømme eller dømme den ud fra vores. Historie handler om at kortlægge og forstå, hvordan historiske begivenheder eller hændelsesforløb udspillede sig, men lige så vigtigt er det at forsøge at forstå hvorfor. Dette hæfte handler om tiden omkring 1915, og derfor er det "1915-brillerne", kilderne i hæftet skal læses med.

KØN, KLASSE OG NORMER OMKRING 1915

Hvordan skulle man opføre sig for at være en "rigtig" mand eller en "rigtig" kvinde i perioden omkring 1915? Selvom det er 100 år siden, har mange elever en idé om, hvilke normer og idealer der var fremherskende før i tiden. Men for at svare mere præcist på disse spørgsmål er det nødvendigt at gå til kilderne. Gamle ugeblade, etikettebøger, reklamer og andre populærkulturelle levn er gode kilder til at give svar på spørgsmål om normer, idealer og hverdagskultur.

To familier fra denne periode, som er grundigt undersøgt, er den københavnske bedsteborgerfamilie Familien Christensen samt arbejderfamilien Familien Sørensen. Familiernes boliger kan i dag ses på henholdsvis Nationalmuseet (Klunkehjemmet) og på Arbejdermuseet. Selvom familierne levede meget forskellige liv og havde meget forskellige kår, er der alligevel en række ligheder mellem de normer og idealer, de stræbte efter.

Arbejde	Moren i familien er hjemmegående husmoder - det er utænkeligt, at en gift kvinde fra borgerskabet har arbejde. Faren arbejder i sin grosservirksomhed. Det er idealet, at kvinden går hjemme, og manden arbejder ude - det er ham, der forsørger familien. Børnene arbejder ikke, før de er voksne - og så kun drengene. Pigerne skal være	Moren arbejder i hjemmet. Det er også idealet i arbejderklassen, at kvinden skal gå hjemme, men i mange arbejderfamilier er det nødvendigt, for at familiens økonomi kan hænge sammen, at begge voksne arbejder. Faren i familien Sørensen arbejder i mange år på spritfabrik. Alle børnene, både pigerne og drengene, har arbejde fra skolealderen.
Husstand	Familien bestod af to voksne og tre børn. Deudover havde familien en række tjenestefolk ansat.	Nej, men flere af familiemedlemmerne havde arbejde som tjenestefolk.
Skole og fritid	Familiens børn går i skole. Åge har mulighed for at videreuddanne sig. Børnene har meget fritid, hvor de kan lege, dyrke en hobby eller gå til sport og musik.	Børnene går i skole nogle timer hver dag, men skal også arbejde ved siden af. Anna har et godt hoved, og familien vælger at satse på en privatskole til hende. Det koster 1 krone om ugen at gå der, så familien må spare på andet for at have råd. Børnene har ikke så meget fritid.

Borgerskabsfamilien Christensen havde tre børn: Ellen, Åge og Gerda. De tre børn boede med deres forældre i en stor lejlighed i København med mange værelser og tjenestefolk og derudover sommerhus på landet. Børnene gik i skole og behøvede ikke at arbejde. Fotografiet

Familien Sørensen havde syv børn. Louise, Gerda, Børge, Kristian, Anna, Olga og Yrsa. De to ældste børn, Louise og Gerda, er ikke med på dette billede, for de boede ikke længere hjemme - de var ude at tjene. Gerda var tjenestepige på landet, og Louise var tjenestepige i byen (de kan ses på billedet på bagsiden af dette hæfte). Fotografiet er taget i et foto-atelier, og en del af tøjet (og skoene) er muligvis lånt i anledningen af fotograferingen. Børnene boede med deres forældre i en 1-værelseslejlighed i København, og de havde alle sammen arbejde før og efter skole. Fotografiet er fra ca. 1900.

Arbejdsspørgsmål til fotografierne:

- 1) Sammenlign de to fotografier for ligheder og forskelle. Hvordan kan man se på børnene, at de tilhører to forskellige klasser og samfundslag? Er der noget, der overrasker?
- 2) I arbejderklassen var man opmærksom på at være stolte af det, man havde - i stedet for at skamme sig over alt det, man ikke havde. Man kan læse i arbejdernes aviser og litteratur fra den tid, at man ikke skulle se op til "bourgeoisiet", altså borgerskabet. Bourgeois blev et skældsord i arbejderklassen. Men borgerskabets normer og idealer var stærke, så der var alligevel mange ting, som arbejderklassen kopierede. Skinner det på nogen måde igennem i fotografiet af Sørensen-børnene?
- 3) Vurdér, om familien Christensen ville have råd til den livsstil, de havde i starten af 1900-tallet, i nutiden? (Undersøg, hvad en grosserer er, og hvad det vil svare til i dag).
- 4) En af de yngste børn på det andet billede, Yrsa Sørensen, døde som en gammel dame i 1989. Hvilke forandringer i samfundet oplevede hun i sin livstid? Tænk på demokratiske forandringer, politiske, økonomiske - men også normmæssige forandringer.
- 5) Sammenlign de to billeder af dagligstuer. Det øverste billede er af familien Sørensens stue (som også fungerede som soveværelse for familiens børn og voksne), og det nederste billede er familien Christensens dagligstue. Begge stuer kan ses på henholdsvis Arbejdermuseet og Nationalmuseet.
- 6) Hvordan relaterer billedet af familien Christensens dagligstue til tyendet (tjenestefolket)?
- 7) Undersøg, hvad en baggård omkring århundredeskiftet var for noget. Hvordan så den ud, hvad blev den brugt til, hvor almindeligt var det med en baggård i byerne? Hvilke kvarterer var kendt for at have mange små baggårde? Hvordan relaterer billedet af baggården til arbejderklassen?

ROFL ANNO 1915?

Det danske samfund i 1915 var på mange måder et opdelt samfund. For eksempel var køn og klasse vigtige faktorer i forhold til de muligheder, man havde og fik. Arbejderklassens kvinder kendte borgerskabets og overklassens familier, fordi de arbejdede som tjenestepiger og så videre, men ellers holdt folk fra forskellige klasser sig adskilt privat og socialt.

I nutiden kommer vi let til at se på fortiden med vores egen forståelse af verden. I sådan en nutidig optik kan man måske forestille sig, at den kamp kvinder kæmpede for stemmeret var præget af en søstersolidaritet, der strakte sig ud over de classeskel, man var omgivet af dengang. Men sådan var det ikke, Arbejderklassens kvinder og borgerskabets kvinder kæmpede hver for sig dengang - ikke side om side.

Det er kendt, også i nutiden, at satire og humor kan udtrykke vigtige idéer om hverdagskultur, normer og "uskrevne regler" i et samfund. Humor er ofte udtrykkeligt bundet til den til tid, det er opstået i, og det kan derfor være svært at se "det sjove" i nutiden. Man er derfor nødt til at undersøge fortidens humor på fortidens præmisser og prøve at finde ud af, hvad det var, der gjorde det sjovt dengang.

Seriestriben på næste side er fra ugebladet "Illustreret Familie-Journal" fra 1915. Bladet eksisterer stadig, men hedder i dag Familie-Journalen. Ugebladet henvendte sig fra begyndelsen særligt til småborgerskabet med underholdningsstof, bl.a. i form af noveller, artikler og madopskrifter – men også tegneserier.

Buster Browns Spilopper.

De to Bjerne.

1. Buster: „Jeg vilde gerne leie saadan to Bjørnedragter som den der.“

2. Mariane: „Hvor Tiger er god, man skulde virkelig tro, at det var en af Bjørnene fra zoologisk Have.“
Buster: „Du skal se, at jeg bliver lige saa god.“

3. Lise: „Fruen sagde forleden, at jeg var i Kryster; men jeg sagde, at jeg tværtimod var meget modig, bare ikke i Mørke.“
Mine: „Nej, ved højlys Dag er da ingen bang.“

4. „Re-rrr-rrr-rrr-“

5. „Rrr-rrr-rrr-rrr-rrr-“

6. „Hjælp — hjælp!“

7. „Hjælp — hjælp!“

8. „Hjælp — Ild — Mord — Brand — hjælp!“

9. Busters Moder: „Hvad er her paa Færde?“

10. Buster: „Moder er da heller ikke b for nogen Verdens Ting, ikke engang for sig selv, det er kedeligt, at hun er saa rædsom.“

Billedteksten fra seriestriben "De to Bjørne" fra 1915:

- 1: Buster: Jeg ville gerne leje sådan to bjørnedragter som den der!
- 2: Marianne: Hvor Tiger er god, man skulle virkelig tro, at det var en af bjørnene fra Zoologisk Have. Buster: Du skal se, jeg bliver lige så god!
- 3: Lise: Fruen sagde forleden, at jeg var en Kryster, men jeg sagde, at jeg tværtimod var meget modig, bare ikke i mørke! Mine: Nej, ved højlys dag er da ingen bange!
- 4: Brr-rrr-rrr
- 5: Brrr-rrr-rrr-rrr
- 6: Hjælp! Hjælp!
- 7: Brr-rr-rrr-rrr
- 8: Hjælp! Ild! Mord! Brand! Hjælp!
- 9: Busters moder: Hvad er her på færde?
- 10: Buster: Moder er da heller ikke bange for nogen verdens ting, ikke engang for bjørne. Det er kedeligt, at hun er så rædsom modig.

Arbejdsspørgsmål til kilden:

- 1) Redegør kort for tjenestepigers forhold omkring 1915. Brug gerne internettet til at finde oplysninger. Hvordan var deres arbejdsforhold, og hvilke rettigheder havde de?
- 2) Giv et kort referat af seriestribens handling.
- 3) Hvilke karakterer møder vi i striben? Hvem er de, hvordan er de relateret?
- 4) Tegneserien er lavet for at være sjov. Undersøg kilden med 1915-briller, og find ud af, hvad det sjove er. Hvem er den sjov for? Hvem er "helt" i striben, og hvem bliver "til grin"?
- 5) Hvad siger kilden om borgerskabets syn på tjenestepiger omkring 1915?
- 6) Vurdér, hvorvidt det syn, der træder frem i striben, er et underdrevet, overdrevet eller almindeligt syn på den tid? Argumentér for svaret/svarene.

Et andet eksempel på fortidens humor er dette satiriske indslag fra "Svømmøllen" (december 1915). Måske kan det fortælle os noget om datidens holdning til mænd, kvinder og klasser?

Svømmøllen er et humoristisk/satirisk årsskrift, der udkommer hvert år op til jul. Første gang det udkom, var i 1914. Udgivelsen omhandler - dengang som nu - store og små begivenheder, der er sket i løbet af året, på en satirisk måde.

"En underlig Drøm"

Forleden nat jeg drømte, at jeg i Folketinget sad
Det var på Kristiansborg i nyt Lokale
På Formandspladsen ku' jeg tydeligt skimte Emma Gad*
Som Sekretær fungerede Fru Zahle*
Og frøken Blom* hun holdt sin Jomfrutale

Af Mandfolk var der spredt i Tinget kun en lille Snes
De sad som smaa beskedne Børn i Klassen
J.C* var skrumpet ind og kunne næsten ikke ses
Hans Sidemand hun fyldte hele Pladsen
Partiet "Venstres" Chef Marie Lassen

Ministerbænken var af Evadøtre helt besat
med Elna Munch i Spidsen for de søde.
Hun stod og talte sagligt om den ny Ministerhat
"Det maatte vedta'es paa et Aftenmøde
om de skulle ta'e den grønne eller røde"

Justitsministeren crepped' Haar og pudsede sin Negl
Finansministeren pudred' sin Façade
Paa hver Ministerplads var Blomsterglas og Nakkespejl
Parfume, Cigaretter, Chokolade
Pikante Bøger, Haar og Modeblade

Fru Gad nu efterlyste Tingets Alderspræsident –
Hun efter Svar forgæves maatte famle.
Den, som blev peget ud, straks raabte efter en Betjent
Og hele Mødet var nærved at ramle,
For som bekendt bli'r Damer aldrig gamle.

Bagefter hele Folketinget lyst til Kaffe fik
Den maatte Budet Ove Rode* bringe
Man spiste otte Kager hver, og Snadren lystigt gik
Om Kjoler, Hatte, Fjer og Slangeringe,
Og Stemningen var vældig høj på Tinge.

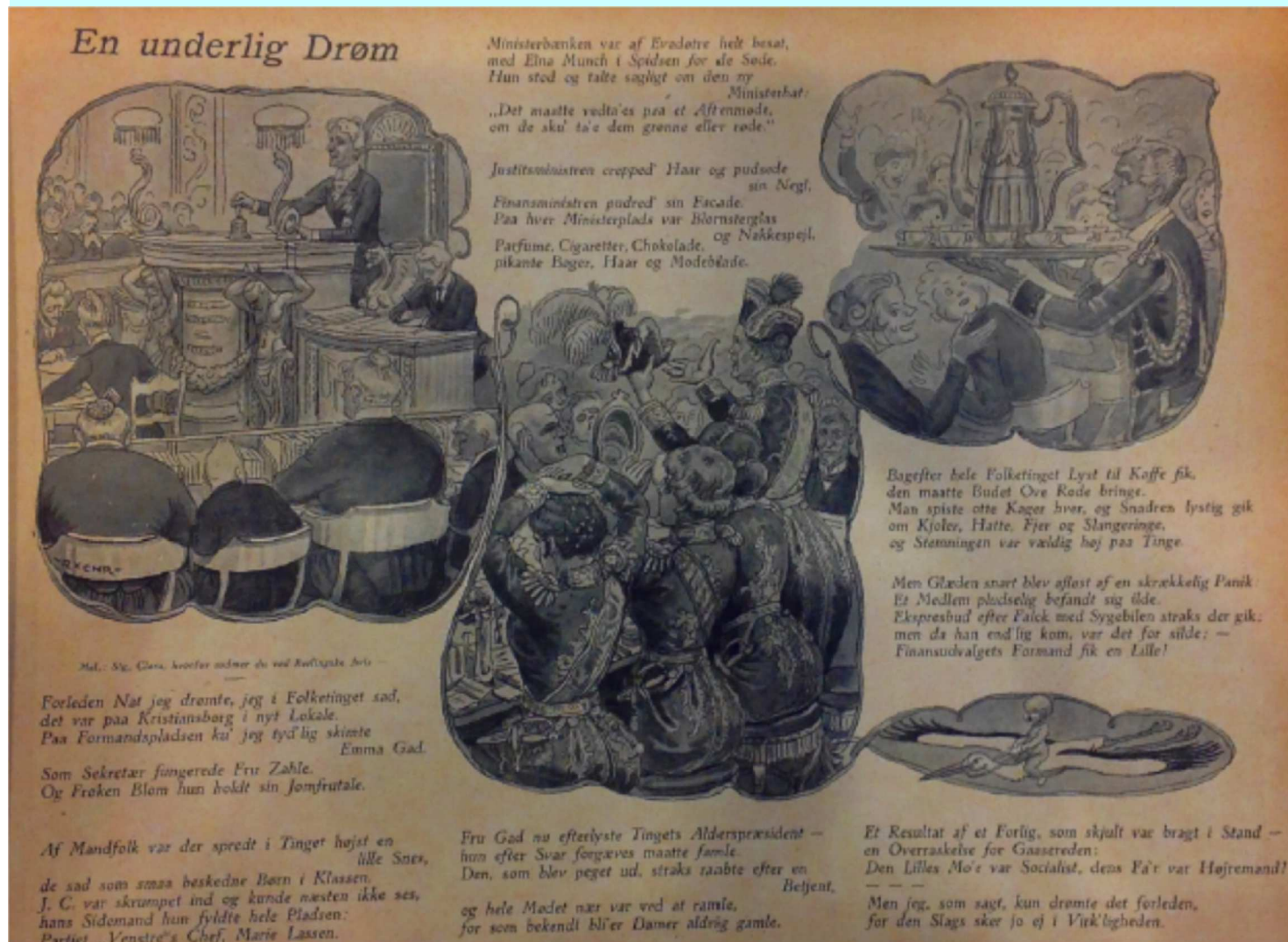
Men Glæden snart blev afløst af en skrækkelig Panik
Et Medlem pludselig befandt sig ilde.
Ekspresbud efter Falck med Sygebilen straks der gik;
Men da han end'lig kom var det for silde:
Finansudvalgets Formand fik en Lille!

Et Resultat af et Forlig som skjult var bragt i Stand
En Overraskelse for Gaasereden:
Den Lilles Mor var Socialist, dens Far var Højremand!*

Men jeg, som sagt, kun drømte det forleden
For den slags sker jo ej i Virkeligheden.

Arbejdsspørgsmål til kilden "En underlig Drøm":

- 1) Redegør kort for tekstens handling.
- 2) Analysér kildens indhold med "1915-briller" på: Hvad er det sjove i kilden?
- 3) Hvad siger kilden om synet på kvinder - og mænd?
- 4) Hvad fortæller kilden om synet på, at personer fra forskellige klasser "blander sig" med hinanden?

*Navne- og ordrdforklaring til "En underlig Drøm":

- Emma Gad: Københavnsk forfatter og meningsdanner; tilhørte borgerskabet.
- Henriette Mathilde Zahle var Rigsdagsstenograf og gift med statsminister Carl Theodor Zahle.
- J.C. Christensen var medlem af Venstre og statsminister 1905-1908. I 1910 blev han formand for Venstre.
- Ove Rode: medlem af Radikale Venstre og indenrigsminister.
- "Højremand" = konservativ.
- "For silde" = for sent.

EN UNG KVINDE SKRIVER OM LIGESTILLING I 1908

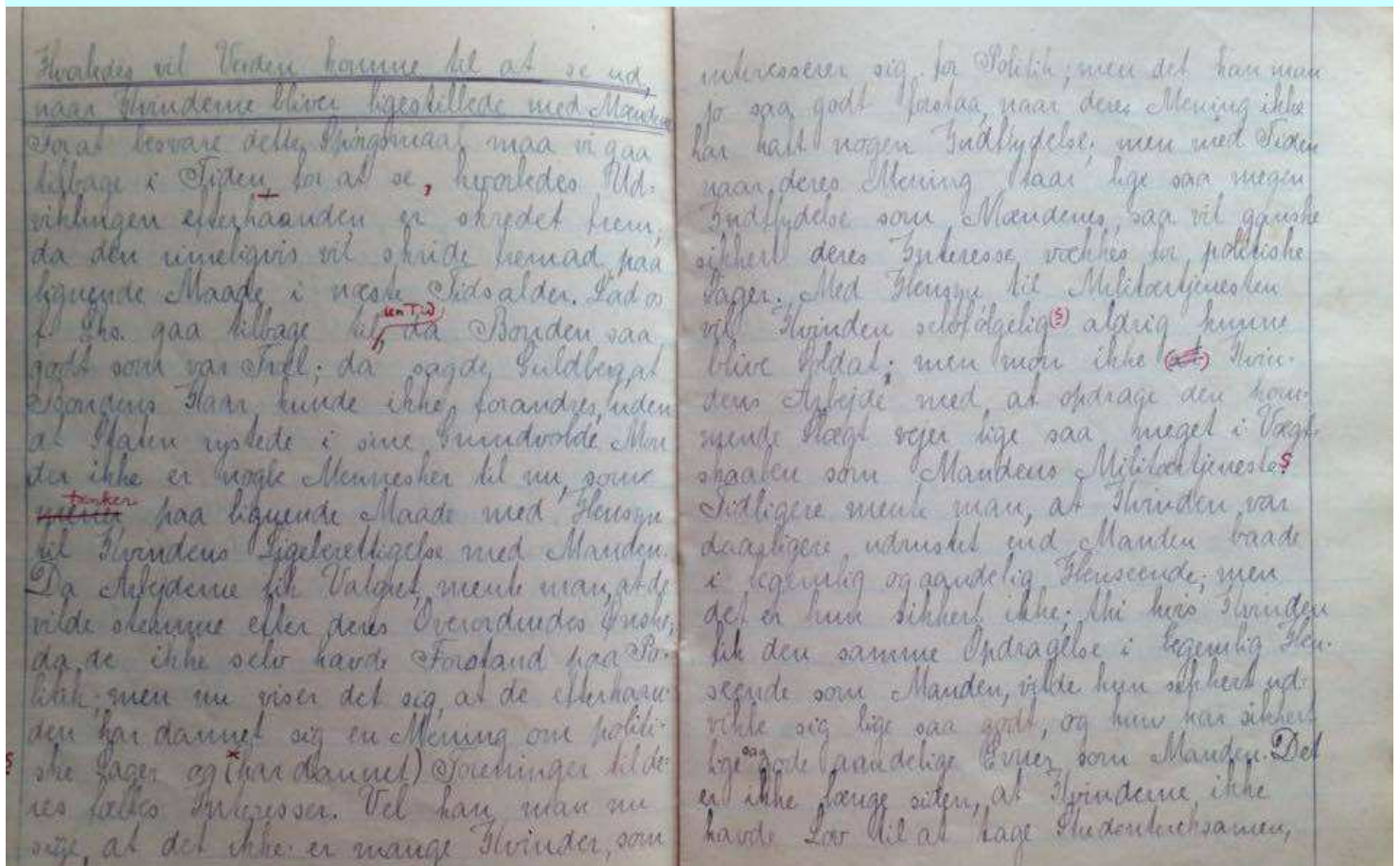
Spørgsmålet om kvinders ligestilling lå mange danskere på sinde i starten af 1900-tallet. I 1908 opnåede kvinder og tyende kommunal valgret, men der skulle som bekendt gå yderligere syv år, før kvinderne og tyendet opnåede retten til at stemme til rigsdagen. I foråret 1908 skrev en 16-årig pige fra København, Dagny Rosberg, denne stil i faget dansk:

”Hvorledes vil Verden komme til at se ud, naar Kvinderne bliver ligestillede med Mændene?”

For at besvare dette Spørgsmaal maa vi gaa tilbage i Tiden for at se, hvorledes Udviklingen efterhaanden er skredet frem, da den rimeligvis maa skride frem på lignende Maade i næste Tidsalder. Lad os f. Eks. gaa tilbage til den Tid, da Bonden saa godt som var Træl; da sagde Guldberg, at Bondens Kaar kunde ikke forandres, uden at Staten rystede i sine Grundvolde. Mon der ikke er nogle Mennesker til nu, som tænker paa lignende Maade med Hensyn til Kvindens ligeberettigelse med Manden. Da Arbejderne fik Valgret, mente man, at de vilde stemme efter deres Overordnedes Ønsker, da de ikke selv havde Forstand paa Politik; men nu viser det sig, at de efterhaanden har dannet sig en mening om politiske Sager og har dannet Foreninger til deres fælles Interesser. Vel kan man nu sige, at det ikke er mange Kvinder, som interesserer sig for Politik; men det kan man jo saa godt forstaa, naar deres Mening ikke har haft nogen Indflydelse; men med tiden naar deres Mening faar lige saa meget Indflydelse som Mændenes, saa vil ganske sikkert deres interesse vækkes for politiske Sager. Med Hensyn til Militærtjenesten vil Kvinden selvfølgelig aldrig kunne blive Soldat; men mon ikke Kvindens arbejde med at opdrage den kommende Slægt vejer lige saa meget i Vægtskålen som Mandens Militærtjeneste. Tidligere mente man, at Kvinden var daarligere udrustet end Manden baade i legemlig og aandelig Henseende; men det er hun sikkert ikke; thi hvis Kvinden fik den samme opdragelse i legemlig henseende som Manden, vilde hun sikkert udvikle sig lige saa godt, og hun har sikkert lige saa gode aandelige Evner som Manden. Det er ikke længe siden, at Kvinderne ikke have Lov til at tage Studentereksamen, men i den lille Tid, de har maattet tage den, er der blevet ikke faa kvindelige Studenter. Jeg mener, at Forandringerne baade i det politiske og det offentlige Liv ikke vil blive store, naar Kvinden bliver ligeberettiget med Manden, men rimeligvis vil der ofres mere paa forskellige Spørgsmaal f. Eks. Børneopdragelse, Sygepleje o.l., end der tidligere er gjort.

Arbejdsspørgsmål til kilden:

- 1) Hvad er hovedpointen i Rosbergs stil, og hvordan bakker hun sin(e) pointe(r) op?
- 2) Hvilke muligheder har kvinder ifølge Rosberg - og hvilke ting kan ikke komme på tale? Vurdér, hvad der ligger til grund for hendes ræsonnement.
- 3) Er stilen udelukkende udtryk for en personlig holdning, eller kan den bruges til at sige noget generelt om tiden og synet på kvinder i 1908?
- 4) Rosberg sammenligner spørgsmålet om kvinders valgret med en anden historisk begivenhed, og hun nævner i den forbindelse (Ove Høegh) Guldberg. Hvad er det for en begivenhed, hun tænker på? Hvilke ligheder og forskelle er der mellem de to begivenheder - og hvad er det Rosberg gør, når hun nævner noget, der ligger tilbage i tiden?
- 5) Rosberg nævner "Da Arbejderne fik Valgret". Hvad mener hun med det? For at forstå, hvad hun mener, er det nødvendigt at finde ud af, hvad der stod i grundloven om valgret og indkomstkrav i henholdsvis 1849 og i 1866! Hvem kunne *ikke* stemme mellem 1866 og 1915? (OBS: Tænk på de syv F'er - Fruentimmere, folkehold....).

DANSK KVINDESAMFUND OG KAMPEN FOR VALGRET

Dansk Kvindesamfund blev stiftet i 1871 og er Danmarks ældste kvindeorganisation. Dansk Kvindesamfund organiserede først og fremmest borgerskabets kvinder. Arbejderklassens kvinder, herunder de kvinder, der arbejdede som tyende, organiserede sig i arbejderbevægelsen og i egne kvindebevægelser.

Fra 1906 kom stemmeret for kvinder på programmet i Dansk Kvindesamfund og var i årene op til grundlovsændringen i 1915 det vigtigste punkt på dagsordenen. Spørgsmålet om stemmeret var også vigtig for arbejderklassens kvinder og for tyendet, men der var samtidig mange andre sager på den politiske dagsorden end stemmeret for arbejderne. Disse sager blev langtfra indfriet ved grundlovsændringen i 1915, og disse grupper står derfor ikke tilbage som "store vindere" på samme måde som Dansk Kvindesamfund og middelklassens kvinder.

Når vi hører historien om lige og almindelig valgret i dag, er tyendet og arbejderkvindernes historie stort set blevet glemt. Den historie, der blev fortalt i perioden omkring 100-årsjubilæet i 2015, var således også først og fremmest historien om kvindernes stemmeret. Billederne, vi så, stammede fra Dansk Kvindesamfunds store optog gennem København. Nationalmuseet lavede en reenactment af optoget, og der var møder og taler, hvor retten til kvinders deltagelse blev husket og fejret. Det var på alle måder berettiget, men det er vigtigt at huske på, at når vi for eksempel mindes det store kvindetog i 1915 som *alle* kvinders optog, så er det helt enkelt ikke historisk korrekt. Tyendet og arbejderkvinderne gik ikke med i kvindeoptoget, og deres organisationer var ikke nævnt i den adresse, Dansk Kvindesamfund overrakte til kongen.

I 2008 offentliggjorde den daværende regering demokratikanonen. Den består af 35 punkter, der betragtes som de mest betydningsfulde i den lange række af begivenheder, der ligger til grund for det, vi forstår som et demokratisk samfund i dag. Blandt kanonpunkterne er kvindebevægelsen og arbejderbevægelsen nævnt.

Arbejdsspørgsmål:

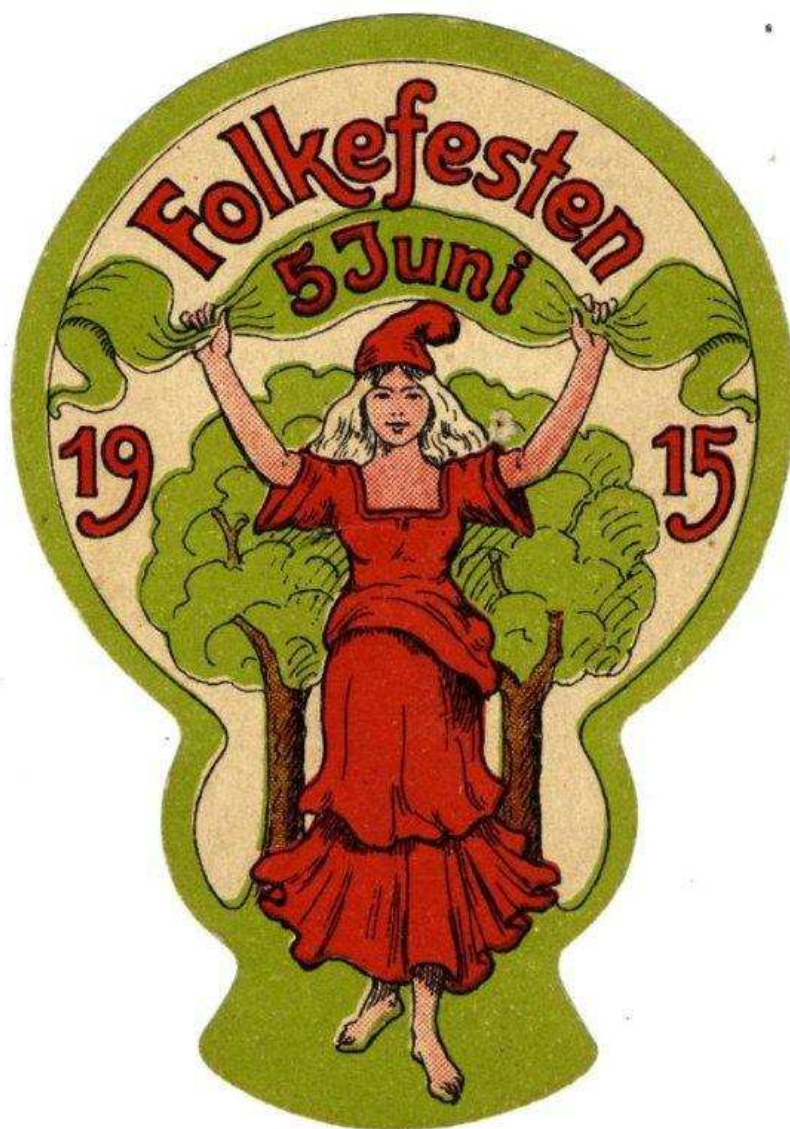
- 1) Foretag en billedsøgning på google. Søg først på "stemmeret 1915". Hvem er repræsenteret i resultatet? Kvinder? Tyende?
- 2) Vurdér mulige årsager til, at det i højere grad er historien om kvindesagen og kvinders stemmeret, der har fundet vej til historiebøgerne, end historien om tyendets stemmeret?
- 3) Undersøg Undervisningsministeriets demokratikanon fra 2008 . Hvilke punkter er taget med?
- 4) Tilgodeser demokratikanonens punkt "Kvindebevægelsen" tyendet som gruppe og aktør i kampen om stemmeret?
- 5) Lav samme øvelse med kanonpunktet "Arbejderbevægelsen". Er tyendet nævnt her?
- 6) Klassesamfundet, som det så ud i 1915, findes ikke længere. Men er alle lige i dag? Kan alle stemme? Er der nogen af de syv F'er tilbage i dag?
- 7) Det kan være svært at fortælle én samlet historie om kvinder og tyendes valgret. Vurdér hvorfor?

ARBEJDERKVINDEN OG VALGRETTE

Hvor den borgerlige kvindesags kamp, sejr og fejring af stemmeretten i 1915 er både veldokumenteret i sin samtid og bliver formidlet i mange medier i nutiden, er både tyendets (der som bekendt både omfattede mænd og kvinder) og arbejderklassens kvinders rolle i sagen knapt så veldokumenteret. På de følgende sider ses en række kilder, der især belyser de københavnske arbejderkvinders fejring af grundlovsdag 1915 - og dermed fejringen af kvinder og tyendes stemmeret.

Dansk Kvindesamfund havde som nævnt arrangeret et kvindeoptog med slutstation ved Amalienborg og overrækkelse af en adresse til kongen. I København var arbejderklassens modstykke fem optog gennem Københavns gader - man samledes på Halmtorvet for derefter at fortsætte til grundlovsfest i Søndermarken i Valby. Kvinder og mænd gik sammen i optoget. Også arbejderbevægelsens kvinder overrakte en adresse - ikke til kongen, men til Socialdemokratiets partiledelse på Christiansborg.

Det kostede 25 øre at deltage i folkefesten, og for dem fik man et festtegn (en slags adgangsbillet, som man typisk satte i hattebåndet), et festprogram og et sanghæfte.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Festtegnet til venstre viser en ung kvinde med en såkaldt jacobinerhue. Huen kaldes også en frihedshue eller en frygisk hue. Undersøg symbolværdien i huen, hvor den stammer fra, og find ud af, hvilke organisationer der stadig bruger den?
- 2) Analysér festtegnets billedsprog. Hvilke symbolikker er der brugt - og hvorfor?
- 3) Sammenlign billedet af den unge kvinde på festtegnet med den unge kvinde Sif Obel, der gik forrest i Dansk Kvindesamfunds optog (se foto s. 16). Hvilke ligheder er der i den symbolik,

Social-Demokraten var arbejderbevægelsens dagblad, og som navnet antyder, var der stærke bånd til Socialdemokratiet. Avisen udkom under dette navn 1874-1959. Fra "Social-Demokraten" 29. maj 1915:

Arbejderkvinden og grundlovsdagen

Blandt Overklassens Kvinder har man undfanget den Tanke at iværksætte et særligt Kvindetog på Grundlovsdagen. Det skal være en Takke-Demonstration med henblik på Kvindevalgrettens Gennemførelse, men den er ikke knyttet til nogen af Dagens forskellige Parti-fester. For Bourgeoisiets* Kvinder vil denne Demonstrationsform mulig falde meget naturlig, og under alle Omstændigheder viser Planen, at der blandt disse Kvinder trives en vaagen Interesse for det vundne Valgrets gode, en Interesse som sikkert vil danne Udgangspunktet for en kommende livlig anti-socialistisk Agitation* blandt Overklasse-Damerne med Kamp-Politiken under den nye Grundlov for Øje. Arbejdernes Kvinder bør mærke sig dette, og de bør selvfølgelig ikke tøve med at vise, at ogsaa *de* er grebet af en levende Interesse for Grundlovssagen og den ny Æra i dansk Politik, som giver Kvinden lige Ret med Manden. Derfor maa alle Arbejderhustruer og alle Kvinder fra Arbejderhjemmene nu med det samme fra deres side tage Demonstrationstanken op og stille sig Side om Side med deres Mænd, Brødre og Kærester i Grundlovsdagens Arbejdertog. De véd, at der ved denne Lejlighed er tilrettelagt en Flerhed af Folketog, hvis fælles Maal er Grundlovsfesten i Søndermarken. Her vil Arbejderne møde frem i mægtigere Tal end Nogensinde, og her ventes det da, at ogsaa Arbejderkvinderne vil gøre deres til at give *vor* Grundlovsdemonstration det rette Præg og den fulde Styrke. Lad de Kvinder, som ikke har andet politisk Samlingssted at ty til, gaa med i Bourgeoisiets særlige Kvindetog – Arbejderhjemmenes Kvinder hører til i de fem store Folketog til Søndermarken, og

Ordforklaring:

Bourgeoisiet betyder borgerskabet.

Agitation vil sige at målbevidst bearbejde andres holdninger.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvad står der i kilden om de to optog?
- 2) Hvilke roller spiller køn, klasse og ideologi i kilden?
- 3) Hvorfor var der ikke bare ét optog for alle?
- 4) Vi ved ikke, præcis hvem skribenten der skrev indlægget, var. Er det muligt alligevel at give en beskrivelse af en typisk skribent på Social-Demokraten 1915?
- 5) Hvordan er tonen i kilden? Prøv at bruge det historiefaglige begreb tendens!
- 6) Undersøg begrebet "propaganda". Havde det samme negative betydning før i tiden? Vurdér, om man brugte

SOCIAL-DEMOKRATEN

ARBEJDET ER KILDE TIL RIGDOM - UENIGTHED ER
TILFÆLDE DER DEN ARBEJDERE ARBEJDSVILDE
OCHSOM TIL SAMFUNDENHEDEN - VANDERLIGT LIG
OCHSOM VALGNET FOR HVER OCHSOM FRA HAAR
E KANDE POKTOM - RELIGIÖSE ER PRIVAT SAA - SAA
TIL OCHSOM FELLE ENDRUNDERVISNING - OFFENTLIGE DER
BOKPRAKTIKUM - ARBEJDELS AF TIL EN SIAA
*** ENIG MEH - INTERNATIONAL VOLDGIFT ***

FRIHED LIGHED BROTTERSKAB

LØRDAG DEN 5 JUNI

1915

Nr. 154

Kvinder!

Med i Dag frem i Tilstedeværelse til Fæst for den ny Grundlov, der giver Eder politisk Lige ret.

Slut op i Eders Fagforeninger eller under den Kredsforsamlings Banner, hvor I bor.

Drag saa til de 5 store Samlingssteder, som er:

- I. Højbroplads.
- II. Nørresgade.
- III. Halmstovet.
- IV. Borups Alle.
- V. Valby Langgade.

Og saa — præcis Kl. 3 — under flyvende Faner og med klingende Spil til Fæstpladsen i Søndermarken.

Denne vidunderlige Park staar i sin aller festligste Sommerdragt. Her vil I høre gode socialdemokratiske Ord. Og bagefter rejser hele Familien sig i Græsset om den medbragte Madkur.

Kvinder!

Lad Dagen i Dag blive den ny Grundlov og Eders ny Rettigheder værdig.

Til Demonstration for Eders sociale Krav!
Til Fæst!

Danmarks Riges Grundlov

var til Bemandning i Gaar i Folkethinget.

Konsejlspræsident Zahle:

Jeg har herved den Ære at forelægge for det høje Thing Forslag til Danmarks Riges Grundlov, saaledes som den i Gaar med overvældende Majoritet vedtoges af Landstinget. Saa vidt man kender Stemmungen i dette Thing, vil Loven heller ikke her med Vanskeligheder og jeg kan derfor indskrænke mig til at anbefale Loven til hurtig og velvillig Fremme.

Lovforslaget gik til 2den Behandling.

Medet Kl. 1 1/2.

Danmarks Riges Grundlov var til 2den Behandling. Den gik udmælt til 3dje Behandling, der finder Sted i Formiddag Kl. 10.

I dette Medet vil samtlige Partiers Ordførere tage Ordet og derefter Konsejlspræsidenten.

Derefter afholdes Statsraad.

I Eftermiddag Kl. 2 1/2 er der Fællesmøde af begge Thing, hvor den af Kongen da underskrevne Grundlov vil blive overgivet Rigsdagen.

Med under Fanerne.

Nedenfor bringer vi en supplerende Liste over de Foreninger, der har indsendt Meddelelse om, hvor deres Medlemmer møder i Dag for at slutte sig til Grundlovsdagen.

København Ams 3. Kreds (Vesterbro).
Halmstovet ved Absalonsgade Kl. 2.
Det sociale Sangkor 9. Kreds. Kjøbmærkvej 3. Kl. 11.

Arbejdsmændenes Afdeling for Støberi- og Maskinarbejdere. Nørresgade.

Barberernes Fagforening. St. Hansstov Kl. 2.

Bødderforeningen af 1872 og Bødderforeningen af 1862. Højbroplads.

6. Kreds. Nørresgade. Kl. 2.

Cigararbejdernes Fagforening. Samtlige og kvindelige Medlemmer under Nørresgade.

Barstenblidene. Højbroplads (ikke som før model Nørresgade).

Garveri-, Hud- og Skindarbejdernes Forbund. Nørresgade.

Renovationsarbejdere. Nørresgade. Ved en Fællesmøde er Afdelingen Næst ikke kommen med i Lisen over Foreningernes Opstilling og Rækkefølge. Den har Nr. 10.

Forgyldeernes Fagforening. Højbroplads.

Dansk Jærnbaneforbund. Halmstovet ved Absalonsgade Kl. 2.

Bogbindere. Højbroplads.

Socialdemokratiske Ungdomsforening. Frederiksberg. Langelsplads. Kl. 2.

Andre Meddelelser. Barberernes Fagforening afholder i Aften Fæst for Medlemmerne i Arbejdereforeningen. Nørrevold. Kort, der giver gratis Adgang, afhentes Kl. 2, paa St. Hansstov.

Sporvejsskuffens Fagforening. Sangforening, Gørlersangforening, Sangforeningen »Karl Marx« og Skovstentjernes Sangforening møder Kl. 7 præcis paa Placens udenfor Frederiksberg Slot.

Socialdemokratiets Rigsdagsgruppe.

Nær Grundloven i Dag er stadfæstet og overleveret Rigsdagsgruppen, der socialdemokratiske Rigsdagsgruppe fra Rigsdagsbygningen til Samlingspladsen ved Højbro, hvor den slutter sig til Partis Procession og marcherer til Søndermarken.

Folkfestens Postkasse.

Vort Partis Bogforlag »Fremad« har udgivet et smukt Postkort til Mind om Danmarks ny Grundlov. Partifæller, der har Vennerude i Verden, bør benytte Lejligheden til at afsende et af disse

Kort fra Fæstpladsen i Dag og dermed bringe Bud ud om Demokratiets store Sejr i Danmark.

Postkassen ophænger Postkassen paa Fæstpladsen. »Fremad«s Kiosk sælger Postkort og Filmarker.

Andelsbankens københavnske Filial

Åbnes paa Mandag. Den faar Lokaler Nørrevoldsgade 15.

Formanden for Filialen bliver Gaardejer Hans Jensen, Vemmeløv, og fiv. Trafikminister Thomas Larsen bliver Suppleant.

Den daglige Ledelse forestaas af Kontorchef Damm, der hidtil har været Bogholder paa Hovedkontoret i Aarhus. Som Medhjælper faar han to yngre københavnske Bankmænd, Sekretær Bruhn og Kasserer Otto Larsen.

Forevrigt er det første Gang, at en i Provinsen startet Bank aabner en Filial i København.

Mødel om Vestindien.

Hamilton Jackson taler.

Studentersamfundets og Henry George-Foreningens Møde i Gaar om de vestindiske Forhold var udmærket besøgt. Den store Sal i »Grundtvigs Hus« var næsten fyldt af et stærkt interesseret Publikum.

Fru Hørl-Lorentzen, hvis Mand har været Kommitteret hos den vestindiske Guverner, holdt det indledende Foredrag og skildrede Forholdene i Vestindien som hun kendte dem af Selvsyn, idet hun stærkt fremhævede, at der tiltrængtes snarligt og gennemgribende Reform.

Derefter fik Hamilton Jackson Ordet og hilste med stærkt Bifald. Han takkede for den Modtagelse, han havde fået her i Danmark og skildrede i et længere Foredrag de sociale Forhold paa de vestindiske Øer, hvor Kapitalismen udflytter Underklassen væk fra den gamle Sted.

Folkethingsmand, Dr. phil. Starcke understregede efter Talen, at Hamilton Jacksons Skildring af Forholdene var fuldstændig korrekt, og derefter fik Grosserer S. P. Sørensen Ordet for som gammel

i Rækken af de Demonstrationer, der i Dag finder Sted i Anledning af den ny Grundlov, vil Kvindernes Hyldelse til Partiet fejle sig smukt ind. Saa snart Grundloven er vedtaget i Morgenmedet, samles Partiets Forretningsudvalg med Damer paa Partikontoret, og her vil da en Deputation for de fagligt og politisk organiserede Kvinder indfinde sig. Kl. 12 og overgive Partiet en Adresse. Børgerrepræsentant Fru Sophie Rasmussen vil oplæse Adressen.

Nær vort Partis Forretningsfører har modtaget Adressen, køres der ud til Assistentens Kirkegaard, hvor der først ved P. Knudsen og derefter ved Hørdama Grav vil finde en lille Højdedeigthed Sted med Nedlæggelse af Kransen. Ved Knudsen Grav vil Fru Kamilla Nielsen, ved Hørdama Grav Børgerrepræsentant Fru Anna Johansen tale, ligesom det ventes, at Slauning vil tage Ordet. Hørdama to Døtre og hans Husbystreinde

fra de sidste Aar er indbudt til at overvære Højdedeigheden.

Nær denne Hyldelse til Partiet og dets stiftede Fære er afholdt, der Deputations Kvinder vil sit for at kunne være rede til sammen med Arbejdskvindernes mange Tusinder at deltage i vort Partis Grundlovsfæst.

Det forekommer os, at Arbejdskvindene indlever deres Deltagelse i det politiske Liv paa den smukkeste Maade: de tilkæmper deres Vilje til at slutte sig til deres Klasse Part, de biler de hengangne Fære, der har kæmpet for deres Ligeberettigelse, og de fejler sig straks ind i det store Demonstrationstog sammen med Mændene.

Lad dette være et Symbol for, hvad Fremtiden skal bringe ind i vort offentlige Liv: Kvinders og Mænds enderlige Fremmarsch i det politiske Part, som deres Klasseinteresser og deres Klassefølelse hyder dem at tilføre.

Vestindier at yde Hamilton Jackson sin Tilslutning.

En Ingeniør Møller, der har været Arbejdsgiver i Vestindien, sagde at Inedgaa Jackson, men fik Svaret af denne, ligesom vor Partifælle, Folkethingsmand Hans Nielsen talte i Tilslutning til Jackson og gendrev Møllers Paastande.

Danske Skibe

har indsejlet 100 Mill. Kroner i Fart paa Udlandet.

Statistiske Efterretninger meddeler, at der i 1914 indsejledes af danske Skibe i udenlandsk Fart ca. 100 Mill. Kr. Deraf indsejledes Dampere i almindelig Brændebrænd 90 Mill. Dampere i Manøderbrænd for udenlandsk Regning 10 Mill. Kr. og Sejlskibe 5 a 6 Mill. Kroner.

Dette er ca. 10 Mill. Kr. mindre end i 1913 og ca. 5 Mill. Kr. mindre end i 1912, og Grunden her til ligger i, at der allerede ved Udgangen af 1914 var indtrædt Forringelse af Fragtmarkedet, og Nedgangen fortsattes i første Halvdel af 1914, indtil Skibsfarten næsten helt lammedes ved Krigens Udbrud. Saa begynder der efter nogen Tids Forløb, i Oktober, en meget stærk Stigning, og ved Ud-

Dagens Festtegn.

Fra Social-Demokraten 6. juni 1915:

Søndermarken

Ved Indmarschen i Søndermarken dannede Dagens fem Processioner Billedet af et Folk i Takt. Næsten samtidig drog de gennem de smykkede Portaler i Parkens forskellige Sider, ad de festlige sorsommergrønne Alléer frem, mod de aabne Pladser, hvor Talerstolene og Dagens brogede Arrangement ventede dem.

Kort efter Ankomsten var hele Søndermarken et bølgende Hav (af) grundlovsfejrende glade Mennesker. Københavns Arbejdere var mødt frem i mange Tusinder som ingensinde før, og det Live, der fyldte den skønne Park, var i Sandhed storslaaet. Hver Plet var optaget af Festens Deltagere, Alléer og Stier indtil Trængsel.

Restavrationerne havde fuldt Hus alle Vegne, og paa Plænerne indtog Familierne deres medbragte Maaltider, mens andre gav sig i Lag med Forlystelsernes brogede Virvar mellem Teltenes og Bodernes Udraabere, Karussellernes Kimen og de ventende Danseestrader.

Søndermarken.

Ved Indmarschen i Søndermarken dannede Dagens fem Processioner Billedet af et Folk i Takt. Næsten samtidig drog de gennem de smykkede Portaler i Parkens forskellige Sider, ad de festligt sorsommergrønne Alléer frem mod de aabne Pladser, hvor Talerstolene og Dagens brogede Arrangement ventede dem.

Kort efter Ankomsten var hele Søndermarken et bølgende Hav grundlovsfejrende glade Mennesker. Københavns Arbejdere var mødt frem i saa mange Tusinder som ingensinde før, og det Liv, der fyldte den skønne Park, var i Sandhed storslaaet. Hver Plet var optaget af Festens Deltagere, Alléer og Stier indtil Trængsel. Restavrationerne havde fuldt Hus alle Vegne, og paa Plænerne ind-

Arbejdsspørgsmål til Social-Demokratens forside fra 5. juni 1915:

- 1) Hvilke nyheder er der på forsiden af Social-Demokraten 5. juni 1915?
- 2) Hvilke arrangementer omtales?
- 3) Hvilken hyldest får kvinderne på forsiden?
- 4) Hvilken hyldest får tyendet på forsiden?
- 5) Giv en vurdering af, hvorfor den ene gruppe får mere spalteplads end den anden?

Arbejdsspørgsmål til Social-Demokratens rapportering fra Søndermarken 6. juni 1915:

- 1) Sammenlign tonen i kilden med kilden "Arbejderkvinden og Grundlovsdag" på s. 19.
- 2) Sammenlign rapporteringen med de erindringer om grundlovsdag, som kan læses på Københavns Stadsarkivs hjemmeside (se link bagerst i hæftet).

Det socialdemokratiske Arbejderpartis
Folkefest i Søndermarken

Lørdagen den 5. Juni 1915.

PROGRAM:

Kl. 12 Middag aabnes Indgangene.
Fra **Kl. 4:** Musik af 6 Orkestre.

Kl. 5: Tales fra 4 Talerstole af:
Landstingsmand C. C. Andersen,
Folketingsmand F. J. Borgbjerg,
Frk. Henriette Crone,
Formanden for Borgerrepræsentationen,
Landstingsmand Chr. Christiansen,
Folketingsmand H. P. Hansen (Slagelse),
Landstingsmand Harald Jensen,
Borgmester J. Jensen,
Borgerrepræsentant Fru Anna Johansen,
Formand for De samvirkende Fagforbund,
Borgerrepræsentant Carl F. Madsen,
Formand for Arbejdsmandenes Forbund
for København, Borgerrepræsentant P.
Mikkelsen,
Fru Camilla Nielsen,
Folketingsmand Sigv. Olsen,
Folketingsmand L. Rasmussen (Horsens),
Folketingsmand L. D. Rasmussen (Odense),
Borgerrepræsentant Fru Sofie Rasmussen,
Folketingsmand Th. Stauning.

Dirigenter: Raadmand Fr. Andersen,
Borgerrepræsentant R. P. Daugstrup, Se-
kretær Karl Kiefer og Kasserer E. Svend-
sen.

Kl. 6—11 fra forskellige Steder i Parken:

Solo-Sang af Operasanger M. Jørn-
Nielsen. (Akkompagnatør Edv. Borre-
gaard),

Deklamation af Magister, Skuespiller
Emm. Larsen,

Orkester-Koncert-Afdeling
(40 Mand),

Korsang af et Mandskor paa 100 Mand.
Dirigent Organist V. Poulsen,

Folkedans af Selskabet „Culla“ (100
Børn), under Ledelse af Hr. Carl Chri-
stensen,

Gymnastik af De unges Idræt.

Ved Mørkets Frembrud vil Festpladsen
blive *glimrende illumineret* ved Illumina-
tor L. Høhling.

Kl. 11:

Stort Festfyrværkeri

ved Kunstfyrværker Fritz Busch.

PROGRAM:

3 Kanonskud. — Signalraketter.
En Kaprice med Bombardement af Bomber
og Kastanier.
Finale af Straaleild.
Buket af Raketter med Stjærner i alle
Farver.
En transparent Globus med røde og grønne
Flammer og Finale af Blomsterfontæner.
Paa Siderne hurtigløbende Sole med
vekslende Farvespil.
Buket af Raketter med grønne Stjærner.
En stor Bombe.
Et stort Palmetræ med Blomsterild; paa
Siderne Glorier med kulørte Flammer.
Finale af Straalefontæner.
Fløjtende Raketter.
En stor Bombe.
En Glorie af Sølvfontæner, flankeret af
romanske Lyskuglekastere.
Raketter med blaa Stjærner.
Fløjtende Raketter.
Slutnings-Bombardement: Kapricer med
Brillantinesværmer; Bomber og Kasta-
nier; Finalerne danner Straalesøjler af
Brillantild. Fra Baggrunden romanske
Lys, Kastanier og store Bomber med
Stjærner i alle Farver og Magnumkugler.
3 Kanonskud.

Kl. 6—11: Dans fra 2 dertil indrettede
Danseestrader.

Gynger, Karusseller, Skydetelte og mange
andre Forlystelser.

Lægetelt for eventuelt Tilskadekomne og
Syge. — Børnetelt for bortkomne Børn.

— Oplysningsbureau.

Madkurve kan medbringes.

Kaffe, The, Øl, Sodavand, Smørrebrød
m. m. faas fra de talrige Serveringstelte.

Festtegn, Program og Sange 25 Øre.

